مجله برنامه و بودجه، شمارهٔ ۱۰، ص. ۱۱-۱۸.

گزارش دکتر حمید میرزاده، معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان برنامه و بودجه، به مقام محترم رئیس جمهوری در باره طرح ایران ۱۴۰۰ "احیای تمدن اسلامی"

حضرت آیت‌ا... جناب آقای هاشمی رفسنجانی
رئیس جمهور محترم

همان‌طوری که مستحضرید، جامعه اسلامی ایران دورانی پرتب و تاب از حرکت به سوی وضعیت مطلوب الهی را طی دوران پس از انقلاب پیموده و با تکیه برعنایات پروردگار و در ادامه طریق سالک حق، حضرت امام راحل، وگوش جان سپردن به رهنمودهای مقام معظم رهبری و تدابیر بلند حضرتعالی، و با تکیه برهمت و تلاش مردم، و علی‌رغم تمامی مخالفتهای استکبار جهانی در ایجاد ثبات، آرامش، و شکوفایی قابل توجه، فتوحات چشمگیر مورد اعتراف دوست و دشمن را به دست آورده است. اکنون به یاری خداوند بزرگ و در پی هشت سال تلاش مقدس در عرصه‌های سازندگی، تواناییهای کشور به حدی رسیده که در پی اندیشیدن و قانونمند کردن رهنمودهای اجرایی بلندمدت در احیای هرچه بیشتر تمدن اسلامی در آینده قابل تصور است. در تداوم این حرکتهاست که اکنون به بررسیهای وسیع سیاستها، استراتژیها و خط‌مشیهای بلندمدت، با امید روشنی بخشیدن و استحکام بیشتر مسیرهای اجرایی این هدف دست می‌زند و برنامه استراتژیک بلندمدت چشم‌اندازهای آینده کشور را با ملاحظه روندها و گرایشهای راهبردی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطوح بین‌المللی و ملی مطرح می‌کند و به این اعتبار،

آینده‌ای آرمانی و واقعیت‌پذیر را تصویر می‌کند که نه تنها یک جامعه مطلوب و خواستنی برمبنای اسلامی شدن و توسعه یافتگی است، بلکه از دیدگاه تحلیل علمی، نیز عملی و امکانپذیر است.

۱. موقعیت و شرایط ممتاز ایران به عنوان ضرورت تدوین برنامه ۱۴۰۰

● کشور ما از اولین پایگاههای تمدن بشری، برخوردار از نظامهای حکومتی سازمان یافته و مقتدر در طول تاریخ بوده است.

● پایگاه و مرکز تشیع در عالم اسلام، قوام‌دهنده و سازمان‌دهنده فقه تشیع، امتی معتقد به فلسفه مهدویت و چشم‌انتظار ظهور منجی عالم بشریت.

● مرکز فارسی زبانان جهان و پایگاه فرهنگ و ادب غنی پارسی.

● گذرگاه و محل برخورد تمدنها و فرهنگها در طول تاریخ و شاهراه همیشگی جریانها و شریانهای اقتصادی و تجاری.

● منطقه دسترسی آسیای مرکزی به آبهای بین‌المللی، دروازهٔ خروج از بن‌بست کشورهایی نظیر افغانستان، ترکمنستان، قزاقستان، قرقیزستان، مغولستان، تاجیکستان، ازبکستان و کشورهایی از منطقه قفقاز.

● واقع بین دو حوزه عمده انرژی جهان (خلیج فارس و منابع اطراف دریای خزر و آسیای مرکزی).

● غنای سرزمین و منابع انرژی، منابع معدنی و کانیهای متنوع (حدود ۳۰ عنصر اساسی از فلزات واسطه سنگین) با ذخایری قابل ملاحظه و بسیار ارزشمند که هر یک دهها صنعت مهم و استراتژیک را تدارک و پشتیبانی می‌کند.

● اقلیمی پرتنوع و برخوردار از گونه‌های مختلف، و در یک کلام، به نظر اینجانب، ایران "عصاره جهان" است. علاوه براینها، مردمی با هوش "بالاتر از متوسط هوش جهانی" و با فرهنگهای مختلف که علی‌رغم تفاوتهای مشخص در گویش و سنتها، همواره امتی واحد تحت لوای اسلام بوده‌اند و وفادارانه تمامیت ارضی کشور و هویت ملی خود را پاسداری کرده‌اند و توانسته‌اند فرهیختگان، فرزانگان، دانشمندان، فن‌آوران، دولتمردان و نظریه‌پردازان برجسته‌ای را به عالم بشریت تقدیم کنند.

و بالأخره امروه مهد "انقلاب اسلامی" که مایه امید مستضعفین و آزادیخواهان جهان گردیده

است و حتی با اعتراف دشمنان انقلاب، یکی از مهمترین اتفاقات قرن بیستم، یعنی انقلاب اسلامی در کشور ما ظهور یافته است.

۲. اهداف ۱۴۰۰

گرچه هدف از این دیدار، دریافت رهنمودها و ارشادات حضرتعالی است، لکن در بحثهای خودمان، امیدواریم که در سال ۱۴۰۰ شاهد جامعه‌ای با مشخصه‌های زیر باشیم:

- جامعه‌ای هوشمند و توانا و مسلط برعلوم و فنون روز که بتواند علاوه بررفع نیازهای خود، ارائه‌دهنده خدمات مورد نیاز دیگران هم باشد، جامعه‌ای که دوباره نخبگان و شخصیتهای برجسته‌ای با اعتبار بین‌المللی به جامعهٔ بشری تقدیم نماید و همچنان یکی از کانونهای بزرگ و زایشگاههای تمدن بشری باشد.
- جامعه‌ای که پرچمدار حاکمیت ارزشهای معنوی و الهی در مناسبات اقتصادی و اجتماعی شود، و بتواند رفاه دنیوی را با سعادت اخروی تحصیل نماید و خصوصاً معرفی‌کننده یک الگوی حکومتی مناسب برای چنین تلفیقی به جوامع مشتاق و طالب کمال بشود، به عبارت دیگر، به‌قول حضرتعالی، بتواند عدالت اجتماعی همراه با توسعه یافتگی را به مرحله اجرا درآورد.
- موقعیت سیاسی، نظامی و جغرافیایی کشور در چارچوب یک توسعه پایدار و حداقل دارای نقش اول در منطقهٔ خاورمیانه و بین کشورهای اسلامی حاصل آید.
- جامعه‌ای که نه تنها از آن محرومیت رخت بربسته، بلکه حدود یکصد میلیون ایرانی در آن سال در هر نقطه از این سرزمین از امکانات خدماتی و رفاهی مورد نیاز زیست و فعالیت خود بهره‌مند باشند.
- اشتغال مولد و ترکیب مناسب آن در بخشهای مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراهم آید.
- سرزمینی با طراوت و خرم که در آن تا حد امکان از استعدادهای طبیعی و خدادادی بهره‌برداری شود و محیطی شایسته زیست و جامعه‌ای با عزت و اقتدار شکل گیرد.
- جامعه‌ای که بتواند خود را تغذیه کند و حتی جزو صادرکنندگان موادغذایی در جهان باشد.
- جامعه‌ای مبتکر در صنعت و پیشرو در تولیدات ملی، با دانشی گسترده و همراه با عرضه کالاهایی با استانداردهای جهانی.

● سرزمینی که در آن مردم و فعالیتهای اقتصادی به‌طور متعادل و موزون در یک نظام آمایشی اسکان جمعیت توزیع شوند تا استعدادها در سراسر این سرزمین شکوفا گردد، سرزمینی آمایش‌شده و فضایی آگاهانه سازمان یافته.

● مهار کامل آبهای سطحی با قدردانی از ارزشهای استراتژیک در قرن آینده.

● رشد مداوم و پایدار تولید ناخالص داخلی (حداقل سالانه ۵ درصد) در طول ۲۵ سال آینده.

● ارزآوری از موقعیت جغرافیایی کشور، از طریق توسعه همه جانبه ارتباطات ملی و بین‌المللی.

● ارزآوری از صدور خدمات فنی و حرفه‌ای، غذایی، صنایع معدنی و گاز و فرآورده‌های شیمیایی، پتروشیمیایی و پلیمری، با توجه به جایگاه و موقعیت ویژه ایران، مخصوصاً در زمینه‌های گاز و نفت.

● استفاده معقول از آب و خاک و حفظ محیط زیست کشور.

۳. نظام برنامه‌ریزی برای تحقق عدالت اجتماعی و توسعه یافتگی

برای تحقق چنین اهدافی، نوعی از برنامه‌ریزی را طراحی کرده‌ایم که واجد ویژگیهای زیر است:

الف) شناخت آینده

دانستن اینکه در سال ۱۴۰۰ (۲۰۲۱ میلادی) چه وضعیتی برجهان، از جنبه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، تکنولوژیک و زیستمحیطی حاکم است و روندها و گرایشهای عمده در هریک از زمینه‌های فوق چیست.

دیدگاه محققین و صاحبنظران و آینده‌پژوهان مختلف در جوامع گوناگون چیست.

لازم به اشاره است که علاوه برمسئله پایان قرن بیستم و آغاز هزاره سوم میلادی و خصوصاً بعد از پایان جنگ سرد و تغییر ساختار سیاسی جهان، امروز مطالعه آینده به طور گسترده‌ای در سازمانهای برنامه‌ریزی مطرح شده و به‌طور روزافزونی ادبیات این مقوله در جهان روبه گسترش است.

گرچه به‌قول محققین، هنوز هیچ تخصصی نتوانسته به‌طور قطعی آینده را پیش‌بینی کند، لیکن شناخت کلی و لازم برای رویارو شدن با آن امکانپذیر است و هدف ما در اینجا ارزیابی آمادگی

تصورهای مختلف از آینده است تا بتوان هوشمندانه‌تر به آینده نگریست. در این مطالعات، راجع به ساختار و مناسبات اقتصادی جهان محیط زیست و منابع، تغذیه، آموزش، بهداشت، ارتباطات در قرن بعدی مطالعه می‌شود.

هدف دیگر از این مطالعات، این است تا همان‌طوری که در پیام دیروز حضرتعالی به نخستین همایش "اسلام و توسعه" آمده است، بتوان از این طریق با شناخت مبانی و سرمنشأهای مختلف فکری، زمینه‌ای مناسب برای پردازش نصریه‌های اسلامی توسعه توسط دولتمردان، اندیشمندان و متفکران، با همکاری علما، فقها و حوزه‌های علمیه و استادان دانشگاهها فراهم آورد.

ب) مطالعه فراملی یا کلان منطقه‌ای

در این مطالعات، برای اولین بار، جدا از مطالعهٔ سنتی قابلیتها و امکانات و نیازهای کشور، در حد لازم ساختار اقتصادی و اجتماعی کشورهای منطقه نیز بررسی می‌شود و نیازها و قابلیتهای آنان در زمینه‌های مختلف اقتصادی و علمی و خدماتی بررسی می‌گردد تا زمینهٔ لازم برای برقراری پیوندهایی که بتواند به رشد امکانات این کشورها و کاهش وابستگی آنها به قدرتهای استکباری بینجامد شناخته شود و موضوع یک سلسله همکاریهای گسترده علمی، اقتصادی و فرهنگی بین کشورها گردد و از طریق سازماندهی یک اقتصاد سالم و پایدار زمینه‌های صلحی پایدار در منطقه تقویت شود و نقش مناسبی که از مجد و عظمت این سرزمین اسلامی انتظار می‌رود، در سطح منطقه ایفا گردد.

پیش‌بینی می‌شود که در آن زمان، ایران اسلامی نه تنها می‌تواند از لحاظ اقتصادی توسعه یابد، بلکه کشوری خواهد شد که از همه لحاظ اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، معنوی و فرهنگی، مراتب توسعه را طی نموده و جامعه‌ای آمیخته و عجین با عدالت اجتماعی، ثبات سیاسی، کیفیت متناسب زندگی افراد جامعه، تحقق ارزشهای اجتماعی و معنوی ایجاد خواهد شد.

برای این منظور، باید *نوآوری و آینده‌نگری*، *حاکمیت وجدان دینی در افراد*، *توسعه فرهنگ تلاش*، *انضباط ملی*، *وجدان کار*، پرکاری، جدیت و تعمیم *عدالت* به *تمام سطوح زندگی فردی و اجتماعی و اندیشه‌ها و اعمال افراد* جزو اصول تنظیم رفتارها و کردارهای متقابل افراد و فعالیتهای فردی قرار گیرد. بدیهی است ایجاد *فضای رقابتی در فعالیتهای اقتصادی و طراحی سازوکار توزیع عادلانه سهم عوامل تولید* در جهت جلوگیری از تضادهای طبقاتی و تعریف

روشهای جدید *برای افزایش بهره‌وری*، به منظور کاهش هزینه‌های تهیه و تولید کالا و خدمات، و نهایتاً، حذف طبیعی تورم، از جمله فعالیتهای آغازین خواهد بود.

البته در این طرح، به مقولات کاربردی برنامه‌ای، به مفهوم مرسوم آن پرداخته نمی‌شود و آنچه مورد نظر قرار می‌گیرد، این است که نکات اصلی جهت‌دهنده به جامعه در روندی بلندمدت کدامند و چگونه باید مورد عنایت و سیاستگذاری قرار گیرند. نتیجه فعالیتهای مربوط به تدوین برنامه بلندمدت معمولاً به دست آوردن نکاتی است که در مجموع جامعه به عنوان "عوامل همبستگی و وفاق" نظام شناخته می‌شوند. زیرا مهمترین ویژگیهای یک برنامه استراتژیک بلندمدت که آن را از برنامه‌های میان‌مدت توسعه متمایز می‌سازد، جامع‌نگری، دوراندیشی و کل‌گرایی در تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، نظامی، امنیتی و فیزیکی - فضایی است. مضافاً اینکه در این‌گونه برنامه‌ها، برخلاف برنامه‌های میان‌مدت توسعه، به مباحث و شاخصهای کمی به مفاد مفهوم سنتی و مرسوم آن پرداخته نمی‌شود و محتوای برنامه عمدتاً جنبه استراتژیک و راهبردی دارد. خلاصه اینکه امیدواریم بتوانیم سند نهایی این طرح، شامل :

۱) استراتژی جامعه توسعه ملی و مطالعات تخصصی استراتژیک که جنبه عام، کاربردی، اسلامی و فراگیر و بسیار وسیع دارد؛

۲) استراتژی سازماندهی فضایی کشور در قالب طرح درازمدت آمایش سرزمین؛

۳) چشم‌انداز اقتصاد کلان و راهبردهای بلندمدت معطوف به تدوین برنامه‌های بخشی و منطقه‌ای را تقدیم حضورتان کنیم.

بدین‌منظور، در اجرای نظریه‌پردازی و ابتکار به یادماندنی سردار سازندگی میهن اسلامی، حضرت آیت‌ا... جناب آقای هاشمی رفسنجانی، ریاست محترم جمهوری، و مصوبه شماره ۱۶۹۷۴/۲۷۵۵۸ مورخ ۱۳۷۵/۵/۲۸ هیأت وزیران، کار مطالعاتی تدوین برنامه ایران ۱۴۰۰ (هـ ش) برای احیای تمدن اسلامی در قالب تشکیلات و ساختار سازمان برنامه وبودجه با تشکیل ۹ گروه و ۴۶ کمیته کاری و تعیین ۸۰۰ عنوان مطالعاتی شروع شده است. سازماندهی و هدایت مطالعات در سازمان برنامه و بودجه و گروههای کار مطالعاتی در وزارتخانه‌ها، سازمانها و برخی از دانشگاهها صورت می‌گیرد. علاوه برآن، در طرح مذکور، استفاده فراگیر از نظرات اساتید حوزه و دانشگاه، نظرات مردم و صاحبنظران آزاد و نیز در قالب سمینارهای استانی و نظرات انجمنهای علمی و تخصصی تدارک دیده شده است.

در حال حاضر، مطالعات طرح، با همت ۵۰۰ نفر کارشناس آغاز شده است و به تدریج دامنه

مشارکت صاحبنظران افزایش خواهد یافت. علاوه براین، تاکنون ۳۴۰ استاد دانشگاه و ۱۱ انجمن علمی و تخصصی برای مشارکت در طراحی این طرح عظیم اسلامی ملی اعلام آمادگی نموده‌اند. در این طرح، به‌طور ویژه‌ای تعیین اهداف کلان و بخشی و آمایش سرزمینی در رابطه با چشم‌اندازهای آینده جهان و منطقه و ایران همراه یکدیگر شکل می‌گیرد و برای اولین بار در تاریخ جهان، نهادینه کردن ارزشهای فرهنگی و اسلامی و همچنین تبیین خطوط اصلی برقراری عدالت اجتماعی در سیاستها و خط‌مشیها مورد توجه قرار گرفته است. در این طرح، نظرات نخبگان کشور با مصاحبه ویژه حضوری اخذ می‌گردد.

مطالعات طرح، شامل کلیه مباحث اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، نظامی و آمایش سرزمینی است، و برای اولین بار، الگویی برای ایران آباد، سالم و همراه با عدالت اجتماعی و توسعه‌یافتگی و متناسب با ابعاد مادی، معنوی و فطری انسانها تهیه خواهد شد.

عناوین مهم در دست مطالعه طرح

- مطالعه چشم‌انداز آینده منطقه و جهان و روندهای مؤثر برآن.
- مطالعه‌اهداف آرمانی و واقعیت‌پذیر برای‌ایران تا سال ۱۴۰۰ با توجه به پیش‌بینیهای آینده.
- مطالعه ایجاد ساختارهای مناسب، اصلاح یا تغییر ساختارهای نامناسب درکلیه زمینه‌ها.
- مطالعه و تبیین مسیرهای توسعه قدرتمند و پایدار، متعادل و متوازن درکلیه زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و دفاعی - امنیتی، در قالب آمایش سرزمینی مناسب.
- تعیین سیاستها و راهبردهای اصلی و کلان در چارچوب رهنمودهای مقام معظم رهبری برای انتقال برنامه‌ای وضع موجود به وضع مطلوب درکلیه زمینه‌ها.

همراه کردن رشد مادی و فرهنگی با استفاده از روشهای علمی.

در برنامه زمانبندی طرح، پیش‌بینی شده است که سرفصلهای اساسی و استراتژیک در نیمه اول سال ۱۳۷۶ و پیشنویس سند اولیه طرح در پایان سال ۱۳۷۶ تکمیل شود.

یادآوری می‌شود که این مطالعات سیاستها و خط مشیهای کلی و بسترهای اساسی برنامه‌های میان‌مدت پنجساله را نیز روشن خواهد کرد.

در جلسه امروز معاونان و مدیران سازمان برنامه و بودجه کشور به عنوان ستاد اجرایی طرح، مسئولان گروهها و کمیته‌ها، نمایندگان معرفی شده وزارتخانه‌ها در طرح ایران ۱۴۰۰، مسئولان

انجمنهای علمی و تخصصی و برخی اساتید دانشگاهها که در طرح فعالیت و مشارکت دارند، جهت اخذ خطوط اساسی طرح و نظریه‌ها و رهنمودهای آن مقام محترم به حضور حضرت‌عالی شرفیاب می‌شوند.

اینک ضمن تقدیم برنامه زمانبندی ساختار و تشکیلات طرح و عناوین مورد مطالعه توسط گروههای کاری، اجازه می‌خواهد همکاران ما را از نظریه‌ها و رهنمودهای ارزشمندتان بهره‌مند فرمایید.